

Marta Varela

Fer educació social des de la biblioteca pública: una experiència personal

Resum

El present article recull l'experiència personal (dins del context professional) d'una educadora social en l'àmbit de les biblioteques públiques. Pretén recollir vivències, aprenentatges i reflexions que han tingut lloc durant els últims cinc anys de desenvolupament de la meua tasca professional al Servei Municipal de Biblioteques de A Coruña (SMB), així com un breu panorama d'algunes tasques bibliotecàries que he anat duent a la pràctica des de la perspectiva de l'educació social.

Paraules clau: Biblioteques, Promoció lectora, Educació social, Professió

Hacer educación social desde la biblioteca pública: una experiencia personal

El artículo que viene a continuación es la experiencia personal (dentro del contexto profesional) de una educadora social en el ámbito de las bibliotecas públicas. Pretende recoger vivencias, aprendizajes y reflexiones que han tenido lugar durante los últimos cinco años de desempeño de mi labor profesional en el Servicio Municipal de Bibliotecas de A Coruña (SMB), así como un breve panorama de algunas labores bibliotecarias que he ido desarrollando desde la perspectiva de la educación social.

Palabras clave: Bibliotecas, Promoción lectora, Educación social, Profesión

Social Education from the Public Library: a personal experience

The article that follows is a summary of my personal experience (within the professional context) as a social educator working in the public libraries system, by way of a selection of the encounters, learning and reflection from the last five years of my work in the Municipal Library Service (SMB) in A Coruña, and a brief overview of some of the library tasks I have been engaged in from the perspective of social education.

Keywords: Libraries, Promoting reading, Social education, Profession

Com citar aquest article:

Varela Couto, Marta (2015). "Fer educació social des de la biblioteca pública: una experiència personal". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 59, p. 85-94

▲ Introducció

Abans de treballar a les biblioteques era assídua beneficiària dels seus serveis; m'agradava perdre'm entre les prestatgeries, deixant-me sorprendre per les activitats que s'hi feien, i endur-me'n a casa llibres, música, còmics, cine... Convertir-me en bibliotecària va ser un desig que es va forjar amb els anys i amb l'esperança, algun dia, de formar part d'aquells espais oberts a la conveniència i a l'intercanvi.

Aquell desig va trigar a materialitzar-se, abans vaig fer toms ben enriquidors: malgrat haver acabat la carrera el 2001 amb bones qualificacions i amb moltes ganes de canviar el món, no n'hi hagué prou amb l'entusiasme i la il·lusió per aconseguir un treball amb unes condicions mínimament dignes. La situació socioeconòmica i les característiques pròpies de Galícia (i en concret A Coruña) pel que fa a treballs relacionats amb l'àmbit sociocultural –amb un evident endarreriment respecte de la societat catalana, per exemple– van donar com a resultat vuit anys de feines precàries i inestables en el context de l'animació sociocultural. Com a curiositat diré que en cap d'aquests treballs vaig tenir-hi un contracte com a educadora social, cosa que palesa l'escàs reconeixement d'aquest enfocament professional a la Galícia d'aleshores.

De les diverses opcions que es presentaven davant d'aquest panorama desgastant i desolador vaig optar per continuar formant-me: Llicenciatura en Psicopedagogia, anglès, ofimàtica, Curs de Monitor de Lleure, Curs d'Aptitud Pedagògica (CAP), teatre, dansa, mim... I més tard em vaig obrir pas a altres disciplines que van complementar el meu desenvolupament: la psicoteràpia Gestalt i el ioga integral.

L'estiu del 2009 es van donar les condicions necessàries per poder optar a un lloc d'auxiliar de biblioteca: l'obertura d'una nova sucursal en el sistema municipal i l'aposta per diversificar els equips de treball amb professions d'altres àmbits –més enllà de l'estrictament bibliotecari–, cosa que aprofundia en el concepte de biblioteca com a espai de convivència social.

Tot i que vaig aconseguir la feina gràcies al meu perfil professional, formació complementària i aptituds, una vegada dins l'equip, les meves funcions com a educadora social a la biblioteca no van desaparèixer, ni de lluny, d'una manera immediata. Ningú no semblava tenir clar, ni tan sols jo mateixa, les possibilitats d'aquest enfocament professional en l'àmbit bibliotecari i em vaig trobar amb les dificultats pròpies de la manca d'experiència i de la nul·la formació universitària en aquest camp.

Al principi no va ser fàcil obrir espais a una mirada social, cooperativa i participativa; de fet, van ser les necessitats pròpies de la posada en funcionament de la biblioteca les que van ocupar el gruix de les meves tasques durant l'època inicial: etiquetar, segellar i folrar llibres; fer els préstecs, tornar i col·locar llibres.

Des del primer moment estigué sobre la taula la possibilitat de desenvolupar un programa de participació ciutadana, en què es realitzaria un estudi del barri amb la finalitat de proposar estratègies de participació i millora del servei, però la realitat és que en cinc anys no s'han donat les condicions per poder-ho dur a terme. Probablement la conjunció de factors com la capacitat pressupostària, l'harmonia política o la intenció de prioritzar la recerca de canals per a la implicació de la ciutadania en els serveis públics facilitarien la creació d'aquestes condicions.

El temps ha hagut d'anar passant per descobrir, també des de dins, la vocació de les biblioteques públiques com a espais eminentment socials, dedicats al desenvolupament educatiu i cultural, les funcions dels quals van més enllà d'atendre les necessitats d'informació dels seus usuaris. El paper que juguen en el seu context sociocultural està íntimament lligat amb el desenvolupament de la comunitat en què treballen.

Dins del SMB

El Servei Municipal de Biblioteques Municipals de A Coruña comença a constituir-se l'any 1990. Després de vint-i-quatre anys i un procés constant de creixement i millora, en l'actualitat està format per una oficina central de coordinació i vuit biblioteques, situades en diferents barris de la ciutat.

Es tracta d'una institució molt ben valorada pels seus usuaris/es, propera i oberta a les necessitats canviants de la ciutadania. Compta amb més de 270.000 exemplars i uns 100.000 socis (al voltant d'un 43% de la població de la ciutat és sòcia de les biblioteques). Hi ha 193 ordinadors per a ús públic i 813 places disponibles en cursos d'alfabetització digital. Es realitzen uns 160 préstecs a l'hora i rebem unes 3.600 visites al dia (segons dades del 2013).

A la Xarxa de Biblioteques Municipals hi treballem unes cent persones: llicenciats en documentació, diplomats en biblioteconomia i documentació, educadores socials, sociòlegs, tècnics en educació infantil i altres titulacions afins, creant equips multidisciplinars en què cada un aporta el millor des del seu àmbit.

L'equip de la Biblioteca Municipal Os Rosales, on desenvolupo habitualment la meua tasca, està format per 9 persones; 4 tècnics, 4 auxiliars i la directora. Consta de dues sales independents, àmplies i lluminoses, a més d'una aula d'informàtica i una sala d'activitats compartides amb el centre cívic. Es tracta d'una biblioteca de barri, on la relació amb els usuaris/es és estreta i propera, la qual cosa és, sens dubte, la part més vivificant del treball. Tal com afirma Toledo de Araujo (1989) el paper de les biblioteques dins de la comunitat gira al voltant de la seva funció educativa i del seu contingut

El temps ha hagut d'anar passant per descobrir la vocació de les biblioteques públiques com a espais dedicats al desenvolupament educatiu i cultural

El paper de les biblioteques dins de la comunitat gira al voltant de la seva funció educativa i del seu contingut com a institució social

com a institució social, promovent activitats de suport a l'educació formal i oferint oportunitats d'adquirir coneixements a tota la comunitat, en especial a aquells grups més desfavorits.

Seguint aquesta cosmovisió, les biblioteques municipals de A Coruña són centres públics d'informació i promoció lectora que contribueixen a la igualtat d'oportunitats. Són llocs de trobada on es dóna prioritat a l'atenció individualitzada i cordial a l'usuari, la innovació en serveis i instal·lacions i la col·laboració amb escoles, famílies i altres organitzacions (Martos i Campos, 2013).

Serveis, activitats i programes

Són diversos els serveis, activitats i programes que ofereixen les biblioteques: sales per a adults, sales infantils i bebeteques, préstec a domicili, consulta a sala, catàleg informatitzat, accés a internet gratuït, Wi-Fi, atenció a persones sordes, atenció a biblioteques escolars, aules de formació informàtica, jocs (play station 2 i 3, wii...), préstec interbibliotecari...

Sense perdre de vista l'esperit democràtic que orienta les nostres pràctiques, tot seguit detallo alguns exemples de com es fa educació social des de les biblioteques:

- Contribuïm a la inserció social de persones immigrants amb cursos d'espanyol i alfabetització digital.
- Treballem en favor de l'atenció a la diversitat col·laborant amb entitats que promoguin la integració de persones amb discapacitat. A més de ser usuaris habituals de les nostres instal·lacions, contractem els seus serveis d'enquadernació per a tasques de reparació del nostre fons.
- Promovem la intervenció sociocultural amb el programa Suma Ágora en què es pretén donar espai als veïns i veïnes del barri obrint la biblioteca a la seva història, la seva vida quotidiana i els seus desitjos, aspiracions i necessitats.
- Afavorim l'educació permanent d'adults amb programes d'alfabetització digital.
- Atenem demandes de col·lectius en exclusió social o organitzem cursos d'informàtica a diferents nivells per a membres d'associacions d'extrangere dependents.
- Acolлим les necessitats de la comunitat sorda implementant diversos serveis a favor de la seva inserció sociocultural.
- Col·laborem amb institucions educatives desenvolupant el programa biblioteca-escola, assessorant en la posada en funcionament de biblioteques escolars.

- Incentivem el voluntariat amb diferents programes:
  - Préstec a domicili, destinat a persones que tenen reduïda la seva mobilitat de manera temporal o permanent.
  - “Amb la llengua fora”, són grups de conversa en diferents idiomes coordinats per persones voluntàries.
  - Clubs de lectura en què personal voluntari dinamitza les sessions.
  - Programa de voluntariat per al Festival de Còmic Viñetas desde el Atlántico, en què col·laboren en tasques organitzatives.

I no ens oblidem del conta-contes per a nens, les trobades per a famílies i bebès, les mostres bibliogràfiques, les visites a la biblioteca, els tallers, conferències, recitals i concursos, realitzats amb la intenció d'atendre tots els col·lectius que requereixin els nostres serveis.

Una educadora social en biblioteques

Malgrat l'abundància i la diversitat d'accions dutes a terme per les biblioteques corunyeses (potser precisament per això), el dia a dia del treball ve marcat per les necessitats més urgents de cada jornada i les característiques pròpies de cada sucursal: la seva població, el seu barri i les seves particularitats. No sempre hi ha la possibilitat de desenvolupar les idees que sorgeixen, en altres casos és imperatiu abordar directrius de la central, i per això vaig anar assumint que el pas del temps i l'acceptació del que és són els millors bàlsams per a possibles frustracions davant d'expectatives inicials.

I aquest, sens dubte, és un dels aprenentatges més importants que he rebut en aquest temps: l'avidesa és enemiga del treball ben fet; el pas del temps és important, així com respectar els processos, les etapes i deixar espai per als ajustos, perquè els processos es donin, perquè la llavor germini.

Les tasques concretes en què es tradueix la meva tasca diària a la biblioteca són moltes i variades. Amb el temps han experimentat un canvi i s'han anat enfocant cap a les meves preferències, habilitats, capacitats i, per què no dir-ho, les meves passions.

Hi ha una sèrie de tasques bàsiques sense les quals una biblioteca no seria el que és; treballs que cal desenvolupar habitualment per mantenir viva la sala i que el seu contingut tingui sentit per als usuaris/es: ordenar diàriament el fons, fer els préstecs, tornar llibres, gestionar reserves, donar d'alta de socis, informar dels nostres serveis i canalitzar altres demandes; diàriament fem procés físic (codis i teixells, segellat, folrar i reparar); elaborem estadístiques (informes de préstecs i tendències sobre les quals prendre decisions de compra i gestió documental) i recomanem i assessorem a l'hora d'escollir lectures. Periòdicament preparam mostres bibliogràfiques i les dinamitzem,

dissenyem cartells i ambientació per a mostres i activitats, logos, guies, etc. Fem selecció sobre temes en base a peticions dels nostres usuaris. I per damunt de tot, apropem i ensenyem a estimar els llibres.

A més d'aquestes tasques bàsiques, a la Biblioteca Municipal de Os Rosales duem a terme els següents programes en què participo activament:

- Berenars amb contes: és un programa d'animació lectora per a famílies amb nens/es de 3 a 7 anys que compta amb vint anys d'història. Pretén servir de model lector per als infants a través de contes, cançons, poemes i situacions d'allò més divertides amb una família de ratolins que ens acompanya a les sales infantils cada quinze dies.
- Visites escolars: escoles infantils i de la zona visiten la biblioteca on coneixen personatges sorprenents i tots els amagatalls que amaguen les nostres prestatgeries a través de contes, jocs i la seva pròpia exploració lliure.
- Amb les celebracions de Nadal, Carnestoltes i el samhaín, amb les seves respectives mostres i activitats paral·leles, desenvolupem activitats puntuals com per exemple *Junts pel Japó*. Va ser un acte intergeneracional i solidari que vam celebrar arran del terratrèmol que assotà el país nipó el 2011. Ens vam sumar a la iniciativa *Mil grues per al Japó*, i com diu la tradició, qui fa mil grues de paper pot demanar un desig; nosaltres vam demanar bons desitjos per a les persones afectades pel terratrèmol i vam ensenyar a infants i adults a confeccionar grues d'*origami*. Vàrem passar una tarda meravellosa i com a cirereta final vam convidar una dona japonesa que viu al barri i ens va llegir un conte en japonès.
- En col·laboració amb l'associació de veïns celebrem un concurs de contes en què participen una mitjana de cent nens i nenes d'entre 4 i 14 anys.

Passions

És una immensa sort quan es conjuguen el treball i els interessos personals. No sempre és així i per aconseguir-ho he hagut de ser perseverant, aprofitant les oportunitats quan s'han presentat i no perdre de vista les meves preferències. Per això em sento afortunada des que vaig anar orientant les meves tasques cap als temes que més m'atrauen i en els quals hi puc aportar quelcom.

Fancómic

Durant la meua adaptació al món bibliotecari vaig reprendre un plaer oblidat fins avui, llegir còmics. Vaig aprofundir en els diferents tipus de còmics, em vaig posar al dia en novetats i autors i vaig començar a formar part del grup de treball Fancómic. Aquest equip, pioner en la introducció del còmic al SMB, és el primer grup de bibliotecaris a Espanya que va apostar per impulsar la presència online del món del còmic. La seva tasca va ser reconeguda rebent el premi “Ourense Banda Deseñada” el 2008 pel desenvolupament d'activitats que reivindiquen el novè art.

La meua contribució s'articula al voltant de tres eixos: el blog, els còmics per a nens i el Festival de Viñetas desde el Atlántico: El blog www.fancomic.es és un referent quant a notícies, promoció d'artistes locals, presentació de novetats, publicació de ressenyes, difusió d'activitats i canal de comunicació fonamental del Club de Lectura de Còmic.

A la sala infantil col·laboro en la selecció i la dinamització del fons de còmics per a nens i sobretot en la titànica tasca de demostrar a progenitors preocupats per la seva prole “devora-tebeos”, que són un fantàstic vehicle per fomentar la sana addicció a la lectura.

El Festival Viñetas desde el Atlántico se celebra cada any en A Coruña i està dedicat íntegrament a la historieta. Es tracta d'un amplíssim conjunt d'exposicions, artistes convidats, xerrades i conferències que pretenen donar una visió el més àmplia possible del món del còmic a nivell internacional. Juntament amb el de Barcelona, és un dels salons de còmic més importants del país, i les biblioteques municipals hi participem intensament encarregant-nos de l'estand d'informació del festival, realitzant activitats per al públic adult i infantil i oferint informació puntual a través de les xarxes socials (blog, Facebook i twitter) de tot el que s'esdevé al festival.

Biblioteca Verda

Quatre anys després de la meua arribada a les biblioteques, es va presentar l'oportunitat de formar part d'un grup de treball sobre medi ambient. Aquest equip tenia com a missió desenvolupar propostes concretes arran d'un objectiu mediambiental sorgit de la implantació d'un sistema de qualitat.¹

En la primera etapa del grup de treball, abans de formar-ne part, es van dur a terme accions, com l'estudi del fons i etiquetatge d'aquells exemplars relacionats amb el medi ambient, la mesura del consum de paper amb la intenció de reduir-lo i la recopilació de dades sobre associacions i entitats de la ciutat relacionada amb aquests temes.

Una vegada integrada al grup vaig anar donant forma a una idea que vinculava les biblioteques municipals amb els actuals moviments socials en relació amb la sostenibilitat que s'estaven desenvolupant a la ciutat. Em semblava interessant que les biblioteques públiques poguessin servir com a plataforma de difusió per a entitats, col·lectius, associacions i professionals que aposten per un model de desenvolupament diferent i per relacions basades en allò humà i el respecte al medi natural. I vaig presentar un projecte a la direcció del servei, que es va aprovar, i vaig ser nomenada coordinadora d'un equip de treball format per una companya de cada biblioteca del sistema.

Així va néixer la Biblioteca Verda, l'objectiu general de la qual és la sensibilització respecte a pràctiques i hàbits sostenibles i de respecte a la natura, buscant associar la imatge de les biblioteques municipals corunyeses amb un coherent i ferm compromís mediambiental. Els objectius específics són els següents:

- Donar a conèixer i posar en valor el nostre fons relatiu a la sostenibilitat i el medi ambient.
- Assumir el compromís mediambiental en les nostres pràctiques internes i interioritzar hàbits conscients i responsables per part del personal.
- Formar i informar als nostres usuaris sobre alternatives de consum conscient i responsable, proporcionant un espai a entitats i organitzacions locals i donant a conèixer experiències que es desenvolupen en la nostra ciutat.
- Afavorir el desenvolupament sostenible de la nostra comunitat oferint informació i elements de reflexió i debat, contribuint a crear una societat formada i responsable en la seva presa de decisions.
- Des de juny de 2013 s'han anat desenvolupant accions concretes per aconseguir aquests objectius:
- La creació d'un centre d'interès a cada biblioteca, un espai físic on es puguin trobar llibres, còmics, revistes i material relacionat amb la cura de la natura i la sostenibilitat en sentit ampli.
- La posada en marxa del I Ciclo de Encuentros Participativos Biblioteca Verde: amb periodicitat mensual i en totes les biblioteques del sistema, se celebren trobades amb experts, associacions i entitats de la ciutat que treballen en àmbits relacionats amb el medi ambient i la sostenibilitat. Es crea amb la finalitat de generar un fòrum de debat sobre assumptes d'actualitat relacionats amb aquests temes, així com per servir de plataforma de difusió per a aquests col·lectius. Entre els continguts tractats estan la permacultura, l'alimentació conscient, la banca ètica, la gestió energètica i la bioconstrucció.
- Ja està en marxa el II Ciclo de Encuentros i alguns dels temes que tractarem són el consum conscient i transformador, els horts urbans, la moda sostenible i les comunitats en transició.

- L'elaboració de la Guia de Lectura Biblioteca Verde 2014, amb recomanacions ressenyades de llibres, pel·lícules i recursos electrònics sobre els temes tractats al I Ciclo de encuentros, disponible també en format digital.
- El disseny d'una campanya de formació i sensibilització per a treballadores i treballadors amb la qual es pretengui orientar en pràctiques sostenibles en el dia a dia (en procés).

El treball de coordinació d'aquest equip m'ha proporcionat els majors reptes professionals amb els quals m'enfronto fins al moment, atès que a les dificultats pròpies del treball en grup s'hi van ajuntar els inconvenients de coordinar les meves pròpies companyes. Tot i que també he rebut les majors alegries, ja que van confluïr suculents ingredients per assolir una certa satisfacció personal i professional: una responsabilitat que m'encoratja a millorar cada dia, l'oportunitat d'aprofundir en temes que m'apassionen i la sensació d'estar contribuint al desenvolupament d'una societat més conscient i responsable.

Com a afegitó a aquesta tasca i reconeixement a la idea dins del gremi bibliotecari, la Biblioteca Verda ha estat seleccionada com a projecte de bones pràctiques per ser presentada al VII Congrés Nacional de Biblioteques Públiques 2014.

Conclusions

En aquests intensos cinc anys la biblioteca en què treballa ha nascut i crescut com a element de desenvolupament i transformació de la comunitat en la qual està immersa. Després de les fases de creació, adaptació i consolidació ha aconseguit fer-se un espai en el dia a dia del barri i tant la sala infantil com la d'adults ja tenen vida pròpia. Els usuaris participen, no només com a consumidors, sinó com a protagonistes, contribuint amb les seves demandes i suggeriments a construir un espai obert, dinàmic i adaptat a les seves necessitats.

La biblioteca ha nascut i crescut com a element de desenvolupament i transformació de la comunitat en la qual està immersa

Paral·lelament al desenvolupament de la biblioteca Os Rosales dins del SMB, sento que en aquest lustre d'experiència professional he anat recorrent un procés similar: des dels primers passos com a bibliotecària, la immersió total en la professió, grans aprenentatges (tècnics, literaris, humans), nombroses experiències, tant amb l'equip de treball com amb els mateixos usuaris i usuàries, l'adaptació al context públic i les seves particularitats... Un temps de reptes, d'adaptació a espais i maneres noves, d'ajustaments i transformacions.

Mirant enrere reconec les dificultats, però sobretot el creixement, els aprenentatges i el profitós camí fins a trobar el meu lloc com a educadora social en el context bibliotecari. És per això que agraeixo l'oportunitat de creixement personal i professional, la possibilitat d'apassionar-me amb el treball diari i aquesta ocasió per compartir-lo.

Marta Varela Couto
Educadora social
Bibliotecària BPM Os Rosales (A Coruña)
espiralazul@yahoo.es

Bibliografia

Martos, E.; Campos, M. (2013) (coord.). *Diccionario de nuevas formas de lectura y escritura*. Santillana, Xarxa Internacional d'Universitats Lectors.
Toledo, W. (1989). "La biblioteca y su papel en el contexto sociocultural de un país". En: *Boletín Anabad*, XXXIX, núm. 2, p. 275-283.

Enllaços web:

www.coruna.es/bibliotecas

www.fancomic.es

www.scoop.it/t/biblioteca-verde

<http://es.calameo.com/subscriptions/3508035>

<http://www.infotecarios.com/acceso-la-informacion-y-desarrollo-la-importancia-de-la-declaracion-de-lyon/>

<http://blogs.ifla.org/lac/2014/08/declaracion-de-lyon-version-en-espanol/>

---

1 El SMB estableix des del 2003 un sistema certificat per AENOR per auditar els serveis i les pràctiques internes per assolir una gestió basada en l'excel·lència.
